

**COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ПЕТИ ОТДЕЛ

ДЕЛО НА ТОДОРОВА И ДРУГИ срещу БЪЛГАРИЯ

(Молби номера 48380/99, 51362/99, 60036/00 и 73465/01)

РЕШЕНИЕ
(справедливо обезщетение)

СТРАСБУРГ

24 април 2008 г.

ОКОНЧАТЕЛНО

24/07/2008 г.

Това решение може да подлежи на редакционна преработка.

В делото на Тодорова и други срещу България,

Европейският съд по правата на човека (Пети отдел), заседаващ като Състав, състоящ се от:

Пеер Лорензен, *Председател*,

Снежана Ботушарова,

Карел Юнгвийрт,

Володимир Буткевич,

Райт Марусте,

Марк Вилиджър,

Миряна Лазарова Трайковска, *съдиш*,

и Клаудия Вестердийк, *Регистратор /секретар/ на Отдела*,

След като разгледа на закрито заседание на 1 април 2008 г.,

Постановява следното решение, което прие на тази дата:

ПРОЦЕДУРА

1. Делото води началото си от четири жалби срещу Република България, подадени от български граждани съгласно член 34 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (“Конвенцията”) както следва: жалба № 48380/99, *Тодорова*, на 4 февруари 1999 г.; жалба № 51362/99, *Енева и Добрев*, на 13 май 1999 г.; жалба № 60036/00, *Богданови*, от 4 януари 2000 г.; и жалба № 73465/01, *Цилеви*, на 11 май 2001 г. Имената на тъжители и техните представители са посочени по-долу. На тъжители по жалбите с номера 48380/99 (*Тодорова*) и 60036/00 (*Богданови*) бе отпусната правна помощ.

2. В решение постановено на 15 март 2007 г. (“основното решение”) след като обедини горните четири жалби с пет други съдът сче, че по отношение на тези четири жалби е имало нарушения на член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията (вижте *Великови и други срещу България*, номера 43278/98, 45437/99, 48014/99, 48380/99, 51362/99, 53367/99, 60036/00, 73465/01 и 194/02, §§ 217-228 и 236-249, 15 март 2007 г.).

3. По член 41 от Конвенцията, тъжители са търсели справедливо обезщетение за имуществени и неимуществени щети и разноски. Правителството не е коментирало.

4. Тъй като въпросът с жалбата по член 41 от Конвенцията не беше готов за решение относно имуществени и неимуществени щети, Съдът го задържа и прикани Правителството и тъжители да представят в срок от два месеца от датата на която решението е станало окончателно, писмените си становища по въпроса и по-специално да

съобщят за всякакво споразумение което евентуално постигнат (пак там, точка 6 от оперативните разпоредби).

5. Тъжителите подадоха становища.

ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

6. Член 41 от Конвенцията предвижда:

“Ако Съдът констатира, че е имало нарушение на Конвенцията или Протоколите към нея и ако вътрешното законодателство на засегнатата Високодоговаряща се страна позволява само извършването на частично компенсиране, Съдът ще предостави ако е необходимо справедливо обезщетение на пострадалата страна.”

А. Имуществена и неимуществена щета

1. *Подходът на Съда*

7. Там където Съдът констатира нарушение на Конвенцията в съдебно решение, Държавата-ответник е правно задължена да сложи край на това нарушение и да направи компенсация за последствията му. Ако националното право не позволява, или позволява само отчасти извършване на компенсация, член 41 дава право на Съда да предостави на потърпевщата страна такова обезщетение, каквото счете за целесъобразно. Съдът се ползва с известна свобода на действие при упражняване на това пълномощие, както засвидетелстват прилагателното “справедлив” и изразът “ако е необходимо”. Поспециално ако не може да се изчислят точно една или повече категории щети, или ако разграничаването между имуществена и неимуществена щета се окаже трудно, Съдът може да реши да се направи глобална преценка (вижте *Комингерсол С.А. срещу Португалия* [GC], № 35382/97, § 29, ECHR 2000-IV).

8. Що се отнася до имуствената щета, базата върху която процедира Съдът зависи от същността на установеното нарушение. Незаконно и произволно изземване на имущество по принцип оправдава *цялостна реституция*, а в случай на неизвършено възстановяване, изплащане на актуализираната пълна стойност на имуществото (вижте решението по *Папамихалопулос и други срещу Гърция* (член 50), от 31 октомври 1995 г., Серия А № 330-В, и *Брумъреску срещу Румъния* (справедливо обезщетение) [GC], № 28342/95, ECHR 2001-I). Там където обаче не толкова незаконосъобразност, колкото непостигането на справедлив баланс между обществен интерес и правата на отделния човек, е в основата на установеното нарушение, справедливото обезщетение не трябва

непременно да отразява идеята за заличаване на всички последствия от въпросната намеса и компенсацията не следва винаги да се равнява на пълната стойност на имуществото. Законосъобразни цели от обществен интерес, като например мерки за стопанска реформа, или мерки предназначени за постигане на по-голяма социална справедливост, може да налагат мярка по-малка от възстановяване на пълната пазарна стойност. По-малко от пълна компенсация може да се наложи с еднакво, ако не и *с по-голямо основание*, когато се прибегне до вземане на имущество с цел извършване на съществени промени на конституционната система на една страна (вижте *Джеймс и Други срещу Великобритания*, решение от 21 февруари 1986 г., Серия А № 98, стр. 36, § 54, и *Бившият крал на Гърция и други срещу Гърция* [GC] (справедливо обезщетение), 0 25701/94, §§ 75-78, 28 ноември 2002 г.).

9. В основното си решение по настоящия случай, Съдът направи разграничение между случаите /делата/ при които намесата в правата за собственост на тъжителите е станала в рамките на законосъобразните цели преследвани по Закона за реституцията, но не е постигнала справедлив баланс между обществен интерес и правата на отделните хора (случаите с *Богданови и Цилеви*) и случаите в които е имало прекалено широко приложение на Закона за реституцията при незачитане на принципа за законна сигурност (случаите на *Тодорова и Енева и Добрев*). По отношение на първата група Съдът счита, че необходимият справедлив баланс между обществен интерес и правата на отделните хора налага подходяща компенсация (вижте параграфи /параграфи/ 220 и 224 от основното решение). По отношение на втората група Съдът обяви, че нищо по-малко компенсация разумно съотнесена към пазарната стойност на имуществото не би било достатъчно (вижте параграфи 238 и 248 от основното решение).

10. Съдът следователно счита, че в първата група случаи, предвид същността на установеното нарушение, трябва да определи глобална сума по отношение на имуществени и неимуществени щети спрямо стойността на имуществото и всички други свързани с това обстоятелства, като например страдания преживени от тъжителите.

11. Във връзка с втората група случаи, Съдът счита за целесъобразно да издаде отделни решения по отношение на имуществени и неимуществени щети. Сумата за присъждане по категорията имуществени щети трябва да е разумно свързана с пазарната стойност на имуществото понастоящем. При определяне на тази сума Съдът ще взема предвид оценките представени от страните и информация на негово разположение относно пазара на съответното имущество.

12. Освен това, по отношение на много особени обстоятелства от настоящия случай, който засяга законодателството и практиката свързани с уникален преход от тоталитарен режим към демократично общество, е нужно прибягване до основателни съображения по отношение на всички категории щета и във всеки случай (вижте, *Бившият крал на Гърция и други срещу Гърция* (справедливо обезщетение), цитиран по-горе, § 79, и *Брумъреску* (справедливо обезщетение), цитиран по-горе, § 24).

2. Прилагане на този подход в конкретните случаи

(а) Случаят с Тодорова

13. Имуществото, което е било взето от тъжителката в нарушение на член 1 от Протокол № 1 към Конвенцията, представляваше парцел земя от 352 квадратни метра, намиращ се в центъра на гр. Стара Загора и две малки едноетажни къщи застроени в този парцел, обхващащи площи съответно от 86 и 46 квадратни метра.

14. Тъжителката претендира за 258,000 евро по отношение на имуществени щети. Тя представи два оценителни протокола от експерт нает от нея. В този протокол от м. февруари 2006 г. експертът заявява, че стойността на парцела е 160,500 евро. Във втория си протокол от м. август 2007 г. експертът счита, че стойността на имота е 258,000 евро. И в двата протокола експертът е базирал оценката си на предположението, че парцелът ще бъде закупен от инвеститор желаещ да събори съществуващата къща и да издигне пететажна сграда с офиси и апартаменти върху терена. Експертът също така приема, че предполагаемият инвеститор би се съгласил с определени договорни условия, като например 30% дял на собственика в новата сграда.

15. Тъжителката претендира също така за 10,000 евро във връзка с неимуществени щети.

16. Правителството не е коментирало.

17. По отношение на имуществени щети, прилагайки представения по-горе подход (вижте параграф 11 по-горе), Съдът трябва да определи сума разумно свързана с пазарната стойност на имота взет от тъжителката в нарушение на член 1 от Протокол № 1.

18. Той отбелязва, че оценката предложена от тъжителката не е напълно надеждна, тъй като се основава на предположение относно евентуални бъдещи събития. Освен това тъжителката не е доказала, че съответните органи биха разрешили построяването на пететажна сграда върху въпросния парцел. При това не изглежда цените за недвижими имоти в Стара Загора да са се увеличили с 60% между февруари 2006 г. и август 2007 г., както намеква тъжителката.

19. Във връзка с информацията на негово разположение относно пазара на недвижими имоти в гр. Стара Загора и обстоятелствата по

случая, Съдът счита, че сумата от 80,000 евро представлява компенсация приемливо отнесена към пазарната стойност на имота.

20. Що се отнася до неимуществени щети, във връзка с обстоятелствата по случая и решавайки справедливо, Съдът присъжда 3,000 евро на тъжителката.

(б) Случаят с Енева и Добрев

21. Имуществото отнето от тъжителите е представлявало тристаен апартамент от 93 кв. м. на третия етаж на триетажна сграда, построена през 1938 г. в центъра на Варна.

22. Тъжителите претендират за равностойността на около 140,850 евро по отношение на разликата между пазарната стойност на апартамента и сумата (18,800 евро) която получили през 2004 г. чрез продажбата на техните компенсационни бонове. Те представили два оценъчни протокола от експерт нает от тях. В първия си протокол от м. февруари 2006 г. експертът заявил, че пазарната стойност на апартамента възлиза на 127,385 евро. Във втория си протокол от м. август 2007 г. експертът счел, че стойността на имуществото е 159,650 евро.

23. Тъжителите претендират също за 5,000 евро за подобренията които са направили по апартамента между 1964 г. и 1999 г. (като подновяване на електроинсталацията и канализацията и облицоване с плочки), 2,000 евро за повредена мебелировка когато се изнесли и 26,900 евро за пропуснати възможности, тъй като тъжителите не били в състояние да използват апартамента от 1999 г.

24. Тъжителите претендират също за 20,000 евро неимуществени щети.

25. Правителството не е коментирало.

26. По отношение на имуществени щети, прилагайки дефинирания по-горе подход (вижте параграф 11 по-горе), Съдът трябва да определи сума приемливо свързана с пазарната стойност на имуществото отнето от тъжителите в нарушение на член 1 от Протокол № 1.

27. При определяне на сумата която би представлявала компенсация разумно свързана с пазарната стойност на имуществото, Съдът отбелязва, че съгласно преценката извършена от атестиран експерт през м. август 2001 г., пазарната стойност на въпросния апартамент по онова време се е равнявала на около 36,500 евро, докато според оценъчния протокол представен от тъжителите, пазарната му стойност е била 127,385 евро през м. февруари 2006 г. и 159,650 евро през м. август 2007 г. Макар и да е вярно че цените на недвижимите имоти в България са се повишили значително между 2001 и 2007 г., Съдът счита, че цифрите представени от тъжителите са прекалени и не напълно надеждни.

28. Във връзка с информация на негово разположение, относно пазара на недвижими имоти в град Варна и по-специално този през 2004 г. и с това, че тъжителите са получили частична компенсация в размер на 18,800 евро, Съдът присъжда на тъжителите 50,000 евро като имуществена щета.

29. Що се отнася до неимуществени щети, във връзка с обстоятелствата по случая и решавайки справедливо, Съдът присъжда по 3,000 евро на всеки един от тъжителите (общо 6,000 евро).

(в) Случаят с Богданови

30. Имуществото което са загубили тъжителите представлява двуетажен апартамент от 92 кв. м. на третия етаж на триетажна сграда в центъра на Бургас. Сградата е била построена през 1940 г.

31. Тъжителите претендират за 64,200 евро относно разликата между пазарната стойност на апартамента и сумата (5,800 евро) която получили през 2001 г., когато продали компенсационните си бонове. Тъжителите са представили два оценъчни протокола от експерт нает от тях. В първия си протокол от м. юли 2005 г. експертът заявил, че пазарната стойност на апартамента възлиза на 58,000 евро. Във втория си протокол от м. август 2007 г. експертът счел, че стойността на имуществото е 70,000 евро.

32. Тъжителите претендират освен това и за 5,400 евро за подобрения които са направили по апартамента, 5,700 евро за наема който е трябвало да плащат на предишните собственици (вижте параграф 80 от основното решение) и 2,800 евро за обновлението на апартамента, в който се нанесли тъжителите през м. ноември 2005 г., загуби свързани с пренасяне на техни лични вещи и разходи направени във вътрешното съдебно производство. Тъжителите претендират също така за 25,000 евро за неимуществени щети.

33. Така общата претендирана сума за имуществени и неимуществени щети възлиза на около 108,900 евро. Правителството не е коментирало.

34. Съдът отбелязва, че случаят с *Богданови* спада към категорията на случаите, при които е целесъобразно, в съответствие с подхода заложен по-горе (вижте параграф 10 по-горе), да се определи глобална сума за имуществени и неимуществени щети. Това ще осигури подобаваща компенсация при обстоятелствата по случая.

35. Съдът отбелязва, че при определяне на тази сума през 2001 г. атестиран експерт оценил пазарната стойност на апартамента на тъжителите за равностойността на около 32,500 евро (вижте параграф 82 от основното решение), но си взима бележка и за повишението в цените на недвижимите имоти след 2001 г. и оценъчните протоколи представени от тъжителите. Това че тъжителите не са били осигурени с общинско жилище и са понесли допълнителни трудности, също

трябва да се има предвид (вижте параграфи 80, 81 и 83 от основното решение).

36. Отчитайки обстоятелствата по случая, информацията с която разполага относно пазара на недвижимо имущество в гр. Бургас и това, че през 2001 г. тъжители са получили частична компенсация в размер на 5,800 евро, Съдът присъжда съвместно на тъжителите 47,000 евро за всички имуществени и неимуществени щети.

(г) Случаят с Цилеви

37. Имуществото което са загубили тъжителите представлява двуетажен апартамент от 60 кв. м. на третия етаж на пететажна сграда в центъра на София.

38. Тъжителите претендират за 77,050 евро по пазарната стойност на апартамента. Те са представили два оценъчни протокола от експерт нает от тях. В първия си протокол от м. февруари 2006 г. експертът заявил, че стойността на апартамента е 52,220 евро. Във втория си протокол от м. септември 2007 г. експертът счел, че стойността на имуществото е 76,180 евро.

39. Тъжителите заявяват, че сумата трябва да им бъде присъдена изцяло, тъй като не са получили никаква компенсация от Държавата. По тяхно мнение фактът че не са се възползвали от схемата с компенсационни бонове (вижте параграф 94 от основното решение) не трябва да е насочен против тях. По-специално решението на тъжителите да се откажат от тази възможност е била разбираемо, понеже те са имали право на пълна компенсация, докато по онова време боновете са могли да осигурят не повече от 10% или 15% от стойността на имота. Освен това Правителството-ответник е било длъжно да предостави пълна компенсация и тъжителите не биха се обогатили несправедливо ако получат присъждане отразяващо пълната стойност на апартамента.

40. Тъжителите претендират също и за 3,893 евро – сумата която би могло да им бъде наредено да изплатят на лицата възстановени като собственици за ползване на апартамента (вижте параграф 93 от основното решение). Тъжителите претендират също и за 30,000 евро за причинените им болки и страдания.

41. Така общата претендирана сума за имуществени и неимуществени щети възлиза на 110,943 евро.

42. Правителството не е коментирало.

43. Съдът изтъква от самото начало, че в основното решение той е обявил, че неизползването от страна на тъжителите на схемата с компенсационни бонове би трябвало да се вземе под внимание по член 41 от Конвенцията (вижте параграф 227 от основното решение).

44. Той отбелязва, че ако тъжителите бяха ползвали тази схема, биха могли да получат между 15% и 25% от стойността на

апартамент. В съответния момент схемата с боновете не е давала на тъжителите ясна и предвидима възможност да получат подобаваща компенсация (вижте параграфи 136, 226 и 227 от основното решение).

45. Съдът повтаря отново, чу той е упълномощен да отреди справедливо обезщетение по член 41 от Конвенцията, там където националното право не позволява, или позволява само отчасти, да се извърши репарация. В конкретните обстоятелства по случая *Цилеви*, предвид липсата на подобаваща компенсация по нужното време, Съдът счита, че непотърсването от страна на тъжителите на предоставената им частична компенсация не следва да води до отказ да им бъде присъдено справедливо обезщетение. Това заключение не се отразява на подхода на Съда при други ситуации, в които за разлика от *Цилеви* схемата с компенсационни бонове или друго коригиране може да се окаже подходяща (вижте например развитието на нещата описано в параграфи 137 и 139 от основната присъда).

46. Съдът счита обаче, че трябва да приложи подходящо намаление на решението за справедливо обезщетение въз основа на неизползването от страна на тъжителите на възможността да получат частична компенсация. Той приема, че намалението трябва да е умерено, предвид това, че касаещото национално законодателство по компенсирането е било подложено на чести промени в противоречащи си направления и така е станало непредвидимо и е породило правна несигурност (вижте параграфи 165 и 191 от основната присъда).

47. Прилагайки заложения по-горе подход (вижте параграфи 10 и 43-45 по-горе), Съдът счита за целесъобразно да определи глобална сума по отношение на имуществени и неимуществени щети, която би осигурила подобаваща компенсация при обстоятелствата по случая, и да приложи съответното намаление.

48. За да установи сумата за присъждане, Съдът отбелязва, че през 2001 г. атестиран експерт е оценил пазарната стойност на апартамент на 23,000 евро (вижте параграф 94 от основната присъда) и че през м. февруари 2006 и септември 2007 г. експерт нает от тъжителите оценил пазарната му стойност съответно на 56,470 евро и 76,180 евро. Това че на тъжителите не е било осигурено общинско жилище и че са преживели допълнителни трудности също трябва да се вземе под внимание (вижте параграфи 92 и 93 от основната присъда).

49. Във връзка с горното, с всички обстоятелства по случая и с информацията на негово разположение относно пазара на недвижими имоти в София, съдът присъжда на тъжителите 41,000 евро за имуществени и евро.

Б. Разноски

50. Г-жа Тодорова претендира за 128 евро за цената на втория протокол относно стойността на имота (вижте параграф 14 по-горе). Г-н Цилев и г-жа Цилева претендират общо за 210 евро за правни хонорари за три часа правна консултация по процедурата за справедливо обезщетение, по часова ставка от 70 евро. Останалите тъжители не са подали искове за поети разноски след произнасяне на основното решение.

51. Правителството не е коментирало.

52. Съдът присъжда 128 евро на г-жа Тодорова и 210 евро общо на г-н Цилев и г-жа Цилева.

В. Лихва за пресрочка

53. Съдът счита за целесъобразно лихвата за пресрочване да се основава на пределната кредитна норма на Европейската централна банка, към която следва да се добавят три процента.

ПО ТЕЗИ ПРИЧИНИ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. Намира

(а) че Държавата-ответник трябва да изплати на съответните тъжители, в тримесечен срок от датата на която решението стане окончателно, в съответствие с член 44 § 2 от Конвенцията, следните суми, които да се превърнат в български лева (BGN) по обменния курс в сила в деня на изплащането, плюс какъвто и да е данък облагаем спрямо тъжители:

(i) в случая на *Тодорова* (жалба № 48380/99), EUR 80,000 (осемдесет хиляди евро) за имуществени щети, EUR 3,000 (три хиляди евро) за неимуществени щети и EUR 128 (сто двадесет и осем евро) за разноски и разходи;

(ii) в случая на *Енева и Добрев* (жалба № 51362/99), EUR 50,000 (петдесет хиляди евро) за имуществени щети и EUR 6,000 (шест хиляди евро) за неимуществени щети;

(iii) в случая на *Богданови* (жалба № 60036/00), EUR 47,000 (четиридесет и седем хиляди евро) за имуществени и неимуществени щети;

(iv) в случая на *Цилеви* (жалба № 73465/01), EUR 41,000 (четиридесет и една хиляди евро) за имуществени и неимуществени щети и EUR 210 (двеста и десет евро) за разноски и разходи;

(б) че от изтичането на гореспоменатите три месеца до изплащането ще се начислява проста лихва върху горните суми в размер равен на пределната кредитна норма на Европейската централна банка през периода на неустойка, плюс три процента;

2. *Отхвърля* останалата част от иска на тъжителите за справедливо обезщетение.

Съставено на английски език и писмено оповестено на 24 април 2008 г., в съответствие с Правило 77 §§ 2 и 3 от Правилника на Съда.

Клаудия Вестердийк
Секретар

Пеер Лорензен
Председател